

PAPER DETAILS

TITLE: HERSEKLI MEHMED KÂMİL BEY VE IMRUULKAYS MUALLAKASINA YAPTIGI TERCÜME

AUTHORS: Mustafa IRMAK

PAGES: 25-50

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1055704>

HERSEKLİ MEHMED KÂMİL BEY VE İMRUULKAYS MUALLAKASINA YAPTIĞI TERCÜME

MUSTAFA IRMAK*

ÖZET

Cahiliye dönemine ait olup “muallakât” ismiyle bilinen kasideler, Arap Edebiyatının en seçkin metinleri olarak kabul görmüşlerdir. Edebî ürünlerin, başta Kur’ân tefsiri olmak üzere İslamî ilimlerde önemli bir istişhad kaynağı olması, genel anlamda şiirin özelde ise muallakaların öneminin bir hayli artmasına vesile olmuştur. Gösterilen yoğun ilgi, tarih boyunca bu kasideler üzerine tercüme ve şerh türü pek çok çalışma yapılması sonucunu doğurmuştur. Adı geçen kasidelerin en eskisi ve en fazla rağbet göreni ise İmruulkays’a aittir. Bu makalede, son dönem Osmanlı âlim ve bürokratlarından Hersekli Mehmed Kâmil Bey’in İmruulkays muallakasına yaptığı tercümele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muallaka, İmruulkays, Tercüme, Hersekli Mehmed Kâmil Bey

MAHMAD QAMİL BEY OF HERZEGONİVA AND HİS
TRANSLATION OF IMRU’ AL-QAYS’S MUALLAQA

ABSTRACT

The odes that belong to the pre-Islamic era and are known as “mu’allaqat” have been recognized as the most outstanding texts of Arabic Literature. The use of literary works as evidences in Islamic sciences especially in the science of Qur’anic exegesis has led to a great increase in the importance of poetry in general and the odes in particular. The interest shown to the odes throughout the history has resulted in the production of a lot of works on odes such as their translations and interpretations etc. The oldest and the most adored one of the odes belongs to Imru’ al-Qais. In this article, it is dealt with the translation of Imru’ al-Qays’s odes made by Mahmad Kamil Bey of Herzegovina, one of the Ottoman scholars and bureaucrats of the later period.

Key Words: Muallaqa, İmru’ al-Qays, Translation, Mahmad Qamil Bey of Herzegovina

* Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap
Dili ve Belagati,
halilahmed@hotmail.com

Giriş

Resim, müzik, heykeltiricilik gibi güzel sanat dallarından biri olan şiirin, Arap edebiyatı açısından köklü bir tarihe sahip olduğu ve İslam öncesi Arap toplumunun yaşam tarzına ışık tutan önemli figürler arasında yer aldığı bilinen bir husustur. Arap kabileleri, şiire yükledikleri anlamın tabîi bir sonucu olarak, içlerinden şair çıkarmaya büyük özen göstermişlerdir. Nitekim şair yetiştiren bir kabilenin bunu kutlamak üzere ziyafetler tertip ettiği, diğer kabileler tarafından tebrik edildiği, kabile reisinin aynı zamanda iyi bir şair olmasının ise büyük bir mutluluk kaynağı olarak görüldüğü nakledilir.¹ Zira kabilecilik anlayışının hâkim olduğu böyle bir çevrede, diğer kabilelerin etkili hicivleriyle açtığı yaralar ancak benzeri bir hamleyle kapatılabilirdi.²

Kabile hayatında oynadığı bu önemli rolün yanı sıra, Câhiliye döneminde şiiri teşvik eden başka unsurlar da mevcuttu. Ukaz başta olmak üzere Arap yarımadasının pek çok yerinde organize edilen panayırklar, bir ticaret merkezi oldukları kadar edebî bir merkez idiler. Yarımada'nın muhtelif yerlerinden gelen şairlerin sundukları şiirler arasından beğenilenler, raviler vasıtasıyla Arap coğrafyasının her tarafına aktarılırdı. Hire, Kinde ve Gassânî hükümdarlarının şairleri teşvik ve himayesi de bölgede genel anlamda edebiyatın özelde ise şiirin gelişimine imkân tanıyan önemli etkenlerden biriydi.³

A. Muallakât

Câhiliye dönemi edebî ortamının en önemli ve kalıcı semeresi *muallakât*⁴ adıyla bilinen kasideler olmuştur. Muallakâtı oluşturan kasideler ve şairlerinin sayısı hakkında farklı rivayetler söz konusu ise de yaygın görüşe göre liste yedi kişiden

¹ ez-Zeyyât, Ahmed Hasen, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, Dâru'l-Marife, Beyrut 2006, s. 36; Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi-I: Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayıncılık, (2. Basım), Erzurum, 2012, s. 75.

² Demirayak, a.g.e., s. 69.

³ Demirayak, a.g.e., s. 78-79, 83-85.

⁴ *Sümût, müzehhebât, vâhide, mukalledât, müsemmaât* vb. isimlerle de anılan bu kasideler için kullanılan en yaygın isim, altın suyuyla yazılarak Kâbe'ye asıldığı fikrinden hareketle verilen *muallakât* ismidir. Bazı araştırmacılar, bunların Kâbe'ye asıldığı görüşünü reddetmişlerdir. Geniş bilgi için bkz. Sancak, Yusuf, "Mu'allakalar ve Kâbe'ye Asılmalarına İlişkin Görüşler", *EKEV*, sy. 34, s. 381-398.

oluşmaktadır.¹Muallakâtın önemi, daha ziyade, Cahiliye toplumunun dilde zirveye yükseldiği bir döneme ait son derece olgun ve dönemin özelliklerini en güzel şekilde yansıtan edebî mahsuller olmasından kaynaklanmaktadır.²Bu nedenle söz konusu kasîdeler, Arapların içinde yaşadığı muhite, hayat, örf ve âdetlere ilişkin sağlıklı bilgiler saklayan bir ilim hazinesi (divan, sicil) olma konumlarını tarih boyunca muhafaza etmişlerdir.³

Muallakâta gösterilen büyük ilgi günümüze kadar sürmüştür. Ebubekir İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940), Ebû Cafer en-Nehhâs (ö. 338/950), Ebû Abdullâh ez-Zevzenî (ö. 486/1093), Ebû Zekerîyyâ et-Tebrîzî (ö. 502/1109) ve Ahmed Emîn eş-Şînkâtî (ö. 1331/1913) gibi âlimlerce bütün kasîdeleri içeren şerhler yapıldığı gibi, muallakalar tam veya kısmî olarak Latince, Fransızca, Almanca, İngilizce, İspanyolca, İsveççe, Rusça, Lehçe, Farsça, Hintçe, Urduca ve Türkçe gibi dillere tercüme edilmiştir.⁴

B. İmruulkays ve Muallakası

520 yılı civarında Necd'de doğan İmruulkays, Arap edebiyatının en önemli şairlerinden biridir. Babası, Esedoğulları ve Gatafan kabilesi emiri Hucr'dur. Esedoğulları tarafından öldürülen babasının intikamını almak isteyen İmruulkays, verdiği bir dizi mücadeleden sonra Bizans imparatorunun yardımını talep etmek üzere İstanbul'a gelir. İmparator ona yardım etmeyi kabul etmiş ve kendisine "Filistin Bey"i unvanı vermişse de

¹ Bu yedi şair; İmruulkays, Tarafe, Züheyr, Lebîd, Amr b. Kulsûm, Antere ve el-Hâris b. Hillize'dir. Nâbiğa ve el-A'sâ da muallakât listelerinde yer alan önemli isimlerdendir. Farklı muallakât listeleri için bkz. İbn Abdîrabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, (nşr. Ahmed Emîn vdğr.) tsz., VI, 103; el-Kayrevânî, İbn Reşîk, *el-Umde fî mehâsini's-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, (nşr. M. Muhyiddîn Abdülhamîd), Beyrut 1972, I, 96; es-Süyûtî, Celâluddîn, *el-Muzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ vdğr.), Beyrut 1987, II, 480.

² Sancak, "a.g.m.", s. 382.

³ Durmuş, İsmail, "Şiir" *DİA*, XXXIX, 146. Muallakât başta olmak üzere Cahiliye şiirinin sahte olduğu da savunulmuştur. Bilgi için bkz. Nâsiruddîn el-Esed, *Mesâdiru's-şi'ri'l-câhilîve kıymetuhâ et-târîhiyye*, (5. Basım), Dâru'l-Mearif, Kahire 1978, s. 352-376; Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s. 40 vdğr.

⁴ Muallakât bibliyografyası için bkz. Tülücü, Süleyman, "Mu'allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi-I", *AÜİFD*, sy. 23, Erzurum 2005, s. 6-10.

şair,dönüş yolculuğu esnasında Ankara veya Kayseri’de ölür.¹

Şiirlerinin Hammâd tarafından nakledilmiş olması şair hakkında bazı şüphelere yol açmışsa dabüyük bir şöhrete sahip olmasına mani olmamıştır.²Şairliğini takdir eden hadisler ve Hz. Ali’nin onun şiirlerini övmesi şöhretini daha da artırmıştır. İmruulkays, bir beyitte birkaç teşbih birden kullanabilmesi³ ve pek çok temayı ustaca işlemesiyle bilinir. Kaynakların çoğunda o, klasik kasîde formunu ilk defa ortaya koyan, şiiribelli kurallara bağlayan ve kafîye için esaslar tespit eden şair olarak tanıtılır.⁴

Muallakasına, terk edilmiş diyar ve bu mekânda kendisine hâkim olan hislerin tasviriyle başlayanİmruulkays, daha sonra yaşadığı aşk hikâyelerinden bahseder. Tabiat tasvirlerine de genişçe yer veren ve atıyla maceralarını, kaygılı gecesini anlatan şair, at, av, bulut ve sel tasvirleriyle kasidesini tamamlar. Aruzun Tavîl bahriyle nazmedilmiş olan kaside 81 beyitten oluşur.⁵Sözeiki kişiye hitapla başlaması, arkadaşlarını durdurup sevgilisinin göç ettiği yerde yok olmaya yüz tutmuş izler ve kalıntılar önünde kendisiyle birlikte ağlamaya davet etmesi gibi hususlar sonraki şairleri çok etkilemiştir.⁶

¹ Şair, imparatorun, şerefini lekelediği düşüncesiyle kendisinden intikam almak maksadıyla giydirdiği zırhın açtığı yaralar sebebiyle *zû'l-kurûh*, babasının intikamı için diyar diyar dolaşması sebebiyle de *el-melikü'd-dillîl* lakabıyla anılır. Geniş bilgi için bkz. Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi*, I, 183; Savran, Ahmet, “İmruulkays b. Hucr”, *DİA*, XXII, 237.

² Furat, Ahmet Subhi, *Arap Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1996, I, 75.

³ Muallakayı teşbih açısından inceleyen bir makale için bkz. Subh, Haldûn Saîd, “el-Binyetü'l-cemâliyye li't-teşbih fi mu'allakati İmrii'l-Kays”, s. 445-462.

⁴ Savran, “İmruulkays”, s. 238.

⁵ Zevzenî, Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-mu'allakâti'l-'aşr*, Dâru Mektebeti'l-Hayât, Beyrut 1983, s. 29-80; Ceviz, Nurettin vdğr. *Yedi Askı*, Ankara 2013, s. 31. Hersekli tercümesinde kasidenin üçüncü ve dördüncü sırasında olması gereken: *ثَرَى بَعَرَ الْأَرَامَ فِي عَرَصَاتِهَا/وَقِيَعَانِهَا كَأَنَّهُ حَبٌّ* beyitleriyle on yedinci sırada olması gereken: *إِذَا مَا بَكَى مِنْ خَلْفِهَا أَنْصَرَفَتْ لَهُ/بِشَقٍ وَتَحْتِي شَقِهَا لَمْ يُحَوَّلْ* beyti mevcut değildir. Bu beyitler Hersekli'nin temel kaynağı olan Zevzenî şerhinde yer almasına rağmen kendisi bunları zikretmemiş, herhangi bir zikretmeme gerekçesi de sunmamıştır. Tebrîzî ise muallakayı 82 beyit olarak nakleder. Bkz. *Şerhu'l-mu'allakât*, s. 31-69.

⁶ Zeyyât, *Târihu'l-edebi'l-Arabî*, s. 38; Savran, “a.g.md.”, s. 238.

Muallakât çerçevesinde yapılan şerh, tercüme türü çalışmaların yanı sıra, Ebû Üsâme el-Herevî (ö. 399/1009) ve Ahmed b. Ahmed es-Sucâ'î (ö. 1197/1783) gibi âlimlerin İmruulkays muallakasına yönelik müstakil çalışmaları da vardır.¹ Abdullah Hasîbkasideyi Türkçe şerh etmiş,² Cemal Süreya nazmen Türkçe'ye çevirmiştir. Hersekli Mehmed Kâmil Bey de *Terceme-i Muallakât-ı Seb'a*'dakasidelerin tamamını şerhe niyetlenmiş fakat çalışması İmruulkays ile sınırlı kalmıştır.³

C. Hersekli Mehmed Kâmil Bey: Hayatı ve Eserleri

İstanbul'da doğan Mehmed Kâmil, bugünkü Bosna Hersek'in Hersek Bölgesi'ndeki Trebinje (Trebinje) kazasının tanınmış ailelerinden Cvijetićler'e mensup olup daha sonra İstanbul'a göç eden Hacı Abdullah Efendi'nin oğludur.⁴ Osman Nuri Ergin, onun, ilk eseri *Îkâzu'l-ihvân*'da, Türkçesinin iyi olmayışı sebebiyle özür dileyen ifadelerinden hareketle anadilinin Boşnakça ve bu itibarla kendisinin Boşnak veya Hırvat kökenli olabileceği hususunadikkat çeker.⁵ İlk öğreniminin ardından Hacı İbrahim Efendi'nin yeni bir yöntemle kısa zamanda Arapça öğretmek için kurduğu Dâru't-ta'lim'e devam eden Mehmed Kâmil Bey,⁶ bu esnada Şehremaneti Tahsilat Kalemî'nde memur olması sebebiyle mektebe günde ancak

¹ Geniş bilgi için bkz. Tülüçü, "Biyografya Denemesi-I", s. 8.

² *İmruulkays Kasîde-i Muallakasının Şerhi* (İstanbul 1316) isimli bu eser, Doç. Dr. İlyas KARSLI tarafından yayına hazırlanmıştır.

³ Abdullah Hasîb ve Hersekli'nin çalışmalarını inceleyen Şerafeddin Yaltkaya, ilkinde pek çok yanlış bulunduğunu belirtmiştir. Hersekli'nin eserini ise daha doğru ve daha itinalı bulur. Fakat Hersekli'nin eseri henüz Dâru't-Ta'lim'de talebe iken kaleme almasını diline dolayan Yaltkaya, çalışmayı "bir çocuk eseri" olarak niteler. Ayrıca kitabın adının *Terceme-i Muallakât-ı Seb'a* oluşunu da Arap gramerine aykırı bulur. Bkz. Yaltkaya, *Yedi Askı*, s. 9. Yaltkaya gramer hatası olarak seb'a kelimesinin sayı-temyîz ilişkisi çerçevesinde seb' şeklinde müzekker gelmesi gerektiğini kastetmiş olmalıdır. Yaygın kural bu ise de sayı temyizden sonra geldiğinde sıfat gibi değerlendirilebilir. Bkz. er-Râcihi, Abduh, *et-Tatbîku'n-nahvî*, Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut 2004, s. 463-464. Yaltkaya'nın hatadan kastı bu ise bu bir gramatik hata olmayıp *muallakât-ı seb'* denilebileceği gibi *seb'a* da denilebilir.

⁴ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Ankara 2009, II, 404; Handzić, Mehmed, *el-Cevheru'l-esnâ fî ulemâi ve şu'arâ-i Bosna*, Kahire 1992, s. 169; Aruçi, Muhammed, "Hersekli Mehmed Kâmil Bey", *DİA*, XVII, 235.

⁵ Ergin, Osman N., *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, III-IV, 972.

⁶ Mehmed Tahir, *a.g.e.*, II, 404; Aruçi, "agmd.", s. 235.

birkaç saat devam edebilmiştir.¹Bir müddet sonra bu mektebe hoca olan Hersekli, bir ara Şehremaneti Tahsilât Kalemî'nde çalışmış, ardından II. Abdülhamîd döneminde sarayda şifre kâtipliğine getirilmiştir. Bu memuriyette iken Madrid'teki müsteşrikler kongresine Osmanlı Devleti'ni temsilen katılması, onun, Arapçanın yanısıra bir Batı dilini de bildiğini gösteren bir işaret kabul edilmiştir.²Bir ara V. Murad'ın mâbeynciliğinde de bulunduğu bilinen Hersekli, 17 Ramazan 1317'de (19 Ocak 1900) İstanbul'da vefat etmiş³ ve Edirnekapı dışındaki aile kabristanına defnedilmiştir.⁴Başlıca eserleri şunlardır:

1. *İkâzü'l-ihvân: İbnü'l-Cevzî'nin Tenbîhü'n-nâimi'l-ğamr 'alâ mevâsimi'l-'umr* adlı tasavvufî eserinin ilavelerle yapılmış tercümesi olup ilk eseridir.(İstanbul 1302)
2. *Metâli'u'n-nücûm: Sahâbilerin hal tercümesini ihtiva eden bu eserin ancak elif harfi ikmal edilebilmiştir.*(İstanbul 1307)⁵
3. *Terceme-i mu'allakât-ı seb'a:*İmruulkays muallakasının tercüme ve şerhidir. Müellif henüz Dâru't-ta'lim'de talebe iken kaleme aldığı bu kitapta, “Mana” başlığı altında beyti tercüme, “Müfredât” bölümünde kelimeleri tahlil eder. “Tahlîl-i Beyt” kısmında ise beytin gramer tahlilini yapar.

D. Mehmed Kâmil Bey'in Muallaka Tercümesi

Bu kısımda İmruulkays muallakasınınmetni ve Mehmed Kâmil Bey'in adı geçen eserinin “mana” başlığı altında yaptığı tercüme,beyitler hâlinde sunulacaktır. Tercümenin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olması için eski kelimelerin güncel karşılığı dipnotta verilmiştir.

١ - قَفَا نَبِكَ مِنْ ذِكْرِي حَبِيبٍ وَمَنْزِلٍ بِسَقَطِ اللَّوَى بَيْنَ الدُّحُولِ فَحَوْمَلٍ

“Refikler tevakkuf edin! Veyâhûd refik tevakkuf et! Ki

¹ Ergin, *a.g.e.*, III-IV, 972 (8 no.lu dipnot).

² Ergin, *a.y.*

³ Mehmed Tahir, *a.g.e.*, II, 404; Aruçi, “agmd.”, s. 235.

⁴ Bazı kaynaklarda 1315 olarak verilen vefat tarihi rûmî olmalıdır. Aruçi, *a.y.*

⁵ Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 404; Handzić, *el-Cevheru'l-esnâ*, s. 169; Aruçi, “agmd.”s. 235.

fırâk-ı dil-şikâfına¹ tâb-âver-i² mukâvemet olamadığım sevgili-min ve anın Havmel ile Dehûl arasındaki Sıkt-ı Livâ nâm mevkide olan menzilinin yâd ü tezekküründen nâşî sirişk-i³ hüzn-âlûdu akıdalım!”

۲-فَتَوَضَّحَ فَالْمَقْرَآةَ لَمْ يَغْفُفْ رَسْمَهَا لِمَا نَسَجَتْهَا مِنْ جُنُوبٍ وَشَمَائِلٍ

“Mahbûbemin sahbây-ı⁴ fırkatıyla bî-hûş⁵ olduğum o Sıkt-ı Livâ’daki menzili Hem Dehûl ile Havmel ve hem de Mikrât ile Tûdih arasındadır ki rîh-i şemâl ile bâd-ı cenûb mütekâbilen vezân⁶ ettikleri için anın eseri mahv u nâ-bûd olmamıştır.”

۳-وَقُوفًا بِهَا صَحْبِي عَلَيَّ مَطِيئُهُمْ يَقُولُونَ: لَا تَهْلِكْ أَسَى وَتَجَمَّلِ

“Ben eşk-rîz-i⁷ tehassür olduğum o Sıkt-ı Livâ’da kâ’id, refiklerim dahî süvâr oldukları matiyyeler üzerinde vâkıf oldukları hâlde bana derler idi ki: ‘Sen fart-ı hüzn ü keder ve şiddet-i ceza’ ve dacr ile helâk olma! Sabreyle, tecemmül ve tezeyyün eyle”

۴-وَإِنَّ شِفَاعِي عَبْرَةَ مُهْرَاقَةٍ فَهَلْ عِنْدَ رَسْمِ دَارِيسٍ مِنْ مُعَوَّلٍ

“Benim mübtelâ olduğum derd-i sâ mân-sûzdan⁸ ve bana fırâk ile isâbet eyleyen elem-i cân-güdâzdan çare-i halâsım seyelân eden gözyaşdır. Lâkin acaba binâsı münderis, hey’eti muntamis olup sevgilimi bana iâde edemeyen eser yanında karâr u itimâd veyâhûd kerîh u zârın fâidesi var mıdır?”

۵-كَدَّابِكَ مِنْ أُمِّ الْحُوَيْرِثِ قَبْلَهَا وَجَارَتْهَا أُمُّ الرَّيَّابِ بِمَاسَلٍ

“Ey İmrûulkays! Senin şu mahbûbe-i dil-rübâyâ arz-ı vidâd edip de visâliyle dil-şâd olamamaktaki de’b ü âdetin andan evvel Ümmü’l-Hüveyris ile cebel-i Me’sel’de hem-sâyesi⁹ olan Ümmü’r-Rebâb’a meyl ü mahabbet eyleyip de visâllerinden mahrûm kalmaktaki âdetin gibidir.”

¹ Dil-şikâf: Yüreklere delen, çok acıklı, dokunaklı.

² Tâb-âver (tabaver): Güçlü, kuvvetli, dayanıklı, dayanan.

³ Sirişk: Gözyaşı.

⁴ Sahbâ: Şarap.

⁵ Bî-hûş: Akılsız, sersem, deli.

⁶ Vezân: Esen, esici.

⁷ Eşk-rîz: Gözyaşı döken, ağlayan.

⁸ Sâ mân-sûz: Rahat ve huzuru bozan.

⁹ Hem-sâye: Komşu.

٦- إِذَا قَامَتَا تَضَوَّعَ الْمِسْكُ مِنْهُمَا نَسِيمَ الصَّبَا جَاءَتْ بِرَبِّمَا الْقَرْنُفُلِ

“Nev-bâve-i¹ hadîka-i mahabbet olan Ümmü'l-Huveyris ile Ümmü'r-Rebâb yerlerinden kıyâm ettikleri vakitte sabaha karşı hübüb eden nesîm-i sabânın getirdiği güzel karanfil kokusu gibi kendilerinden râiha-i misk münteşir olur idi.”

٧- فَفَاضَتْ دُمُوعُ الْعَيْنِ مِنِّي صَبَابَةً عَلَى النَّخْرِ حَتَّى بَلَ دَمْعِي مَحْمَلِي

“Ümmü'l-Huveyris ile Ümmü'r-Rebâb uşşâk-ı dil-figâra² iltiâm ümidini bahşeden bu gûne³ hâlât-ı neşât-ı intimâ ile muttasıf oldukları için anlara şiddet-i aşk, rikkat-i şevkimden nâşî bârân-ı⁴ hazân gibi dümû-i çeşmânım göğsümün üzerine akar, hattâ kılncımın bağını dahi ısladır idi.”

٨- أَلَا رُبُّ يَوْمٍ لَكَ مِنْهُنَّ صَالِحٌ وَلَا سَيِّئًا يَوْمَ بَدَارَةِ جُلُجُلِ

“Ey İmrûulkays! Senin tâli‘ine⁵ muvâfık nice eyyâm-ı ferhunde-fâl⁶ var idi ki sen o eyyâmda visâl-i nisvân-ı mâh-peykerân⁷ ile be-kâm⁸ ve hüsn-i mu‘âşeretleriyle nâil-i merâm oldun. Lâsiyyemâ Dâratü Cülcül günü ne kadar sana müsâ‘id idi.”

٩- وَيَوْمَ عَقَرْتُ لِلْعَذَارَى مَطْيَبِي فَيَا عَجَبًا مِنْ كُورِهَا الْمُتَحَمِّلِ

“Ben nev-nihâlân-ı⁹ çemen-zâr-ı sabâhatü melâhat¹⁰ olan o taze ve güzel kızlara râkib olduğum matiyyemi zebh ettiğim gün dahî bana mes‘adet-bahşâ olan günlerden idi. Ya! Matiyyenin palanıyla sâir edevâtını o naz-perverânın ber-düş¹¹ edip yüklenmesi dahî ne kadar sezâ-vâr-ı ta‘accüb idi.”

١٠- فَظَلَّ الْعَذَارَى يَزْتَمِينُ بِلَمَحِهَا وَشَحْمِ كَهْدَابِ الدِّمْقِسِ الْمُفْتَلِ

“O rûh-perver ü sürûr-âver kızlar benim kurban eylediğim

¹ Nev-bâve: Yeni yeşillik, hediye, armağan.

² Dil-figâr: Gönlü yaralı, âşık.

³ Gûne: Türlü, gidiş, tarz, yol; sıfat.

⁴ Bârân: Yağmur, rahmet.

⁵ Tâli‘: Kısım, kader, baht.

⁶ Ferhunde-fâl: Uğurlu olan.

⁷ Mâh-peyker: Yüzü ay gibi parlak, güzel.

⁸ Be-kâm: Maksat ve meramına ulaşan.

⁹ Nev-nihâl: Taze fidan, yeni filiz, yetişmiş güzel kız.

¹⁰ Sabâhat: Yüz güzelliği, cemel. Melâhat: Yüz güzelliği, cemel.

¹¹ Ber-düş: Omuzda, omuz üzerinde.

devenin lahm-ı semînini, bükülmüş ibrişim¹ saçak gibi olan şahm-ı semînini yekdiğerine itişir oldular.”

١١- وَيَوْمَ دَخَلْتُ الْخِذْرَ خِذْرٌ عَتِيرَةٌ فَقَالَتْ: لَكَ الْوَيْلَاتُ إِنَّكَ مُرْجَلِي

“Ben Uneyze’nin -sevgilimin- süvâr olduğu devesinin üzerindeki mahmeline dehâlet ettiğim gün dahî bana sâlih ü müsâ‘id olan günlerden idi. O esnâda cânânım bana ‘itâb ile hitâb edip: ‘Veyl -efsûs-² sana ki beni yayan bırakacaksın’ dedi.”

١٢- تَقُولُ:- وَقَدْ مَالَ الْغَيْطُ بِنَامَعًا- عَقَرْتَ بَعِيرِي يَا أَمْرًا الْقَيْسَ فَأَنْزِلِي

“Bindiğimiz mahfe-i ferah-fezâ birden bir cânibe imâle etmiş bir hâlde iken mahbûbem bana ‘itâb ile: ‘Ey İmruulkays! Devenin zahrını ceriha-dâr eyledin, zemîne nüzûl et’ dedi.”

١٣- فَقُلْتُ لَهَا: سِيرِي وَأَرْخِي زِمَامَهُ وَلَا تُبْعِدِينِي مِنْ جَنَّاكِ الْمُعَلَّلِ

“Sevgilim bana devesinden nüzûlümü emretmesini müteâkib ben de ana: ‘Ey ser-firâz-ı duhterân!’³ Sen seyrinde devâm ve zimâm-ı ba‘îri irhâ eyle de mükerreren sakyile neşv ü nemâ bulup lezzet-yâb olduğum tatlı meyvelerinden veyâhûd âğûş-i şevk u mahabbetimde gîsû-yi müşk-fâmını⁴ koklayıp bûse-çîn-iruhşârın⁵ olmak sûretiyle nâil olduğum nimetlerinden beni dûru mehcûr etme’ dedim.”

١٤- فَمِثْلِكَ حُبْلَى قَدْ طَرَفْتُ وَمُزْضِعٍ فَأَلْهَيْتُهَا عَنْ ذِي تَمَائِمٍ مُحَوِّلِ

“Ben mahbûbeme ‘inân-ı⁶ matiyeyi salıverip seyrinde devâm etmesini niyâz ettikten sonra dedim ki: ‘Senin gibi zükûrdan i‘râz eden nice hublâ-i şîve-kâr⁷ ve irdâ‘-ı veled eyleyen nice bânûy-i şîr-dâr⁸ leylen gelip anı gerdenine boncuk kılâdesi ta‘lîk olunan tıfl-i yek-sâlinden¹⁰ veyâhûd hem gebe ve hem murdi‘a olduğu

¹ İbrişim: İpek ipliği, bükülmüş ipek.

² Efsûs: Yazık! Hay! Eyvah! gibi bir teessür edatı.

³ Ser-firâz: Benzerlerinden üstün olan. Duhter: Kız.

⁴ Gîsû-yi müşk-fâm: Misk renginde olan, siyah uzun saç.

⁵ Bûse-çîn: Öpücük alan. Ruhsâr: Yanak.

⁶ ‘Inân: Atın dizgini.

⁷ Şîve-kâr: İşveli, şiveli, cilveli.

⁸ Bânû: Kadın, hatun, hanım, gelin.

⁹ Şîr-dâr: Sütü, süt veren.

¹⁰ Yek-sâl: Bir yıllık, bir yaşında.

halde nicehatuna geldim ki dehân-ı¹ ma'sûmuna vaz'-ı pistân² eylemesinden işgal ettim.”

١٥- وَيَوْمًا عَلَى ظَهْرِ الْكَيْبِ تَعَذَّرْتُ عَلَيَّ وَأَلَّتْ حَلْفَةً لَمْ تَحُلَّلِ

“Mahbûbem Uneyze, veyâhûd geceleri görüştüğüm o hublâ, bir gün kum yığının zahrında bana muâmele-i dürüşti³ ve izhâr-ı rû-yi bî-âştî⁴ edip: ‘İnşallah seninle müfârakat ederim’ diyerek yemin eyledi.”

١٦- أَفَاطِمَ مَهْلًا بَغُضِّ هَذَا التَّدَلُّلِ وَإِنْ كُنْتُ قَدْ أَرْمَعْتُ صَرْمِي فَأَجْمِلِي

“Sevgilimin fırakı ihbâr eden o yemîni üzerine ben de ana: ‘Ey Fâtıma! Sen bu gibi nâz u şîveleri bırak! Her ne kadar benimle müfârakate samîmî azmetmiş isen de bu husûsda acele ve ifrât etmeyerek teennî eyle’ dedim.”

١٧- أَعْرَاكَ مَنِّي أَنْ حُبِّكَ قَاتِلِي وَأَنَّكَ مَهْمَا تَأْمُرِي الْقَلْبَ يَفْعَلِ

“Cânâ!⁵ Seni sevmekliğim beni bî-şu‘ûr ve lezâiz-i hayâtından mahrûm ederek kâtilim olmak ve kalbimin sana olan inkıyâdı hasebiyle ana emrettiğin şeyi bilâ-te’hîr infâzkaydında bulunmak seni mağrûr etti mi?”

١٨- وَإِنْ تَكُ قَدْ سَاءَتْكَ مَنِّي خَلِيقَةٌ فَسُلِّي ثِيَابِي عَنْ ثِيَابِكَ تَسْلِ

“Eğer benim ahlâkımdan biri sana fena görünmüş ise sen kalbimi yüreğinden çıkarıp bana iâde et ki senden ayrılayım. Zira senden ayrılmakta ‘inân-ı ihtiyârım elimde değildir.”

١٩- وَمَا ذَرَفْتُ عَيْنَاكَ إِلَّا لِتَضْرِبِي بِسَهْمَيْكَ فِي أَغْشَارِ قَلْبٍ مُقَتَّلِ

“Senin gözlerinin yaş dökmesi ancak pâre pâre ve zelîl ü hazîn olan yüreğime hıdnın⁶ gamzenle (v)urmak içindir. Veyâhûd senin dîdelerin⁷ kalbime mâlik olmakla sihâm-ı müyesser ve cüzûrdan rakîb ve mu‘allâ denilen okların hisselerini ele geçirmek

¹ Dehân: Ağz, fem.

² Pistân: Meme.

³ Dürüş: Katı, kalın, kaba, sert.

⁴ Rû: Yüz, çehre. Bî-âştî: Barışık olmayan.

⁵ Cânâ: Ey cân! Ey sevgili!

⁶ Hıdn: Kucak, nahiye, canip, taraf.

⁷ Dîde: Göz, göz bebeği.

için sirişk-nisâr oluyor.”

٢٠- وَيَبِضَّةٌ خَذِرٌ لَا يُرَامُ خَبَاؤُهَا تَمَتَّعْتُ مِنْ لَهْوٍ بِهَا غَيْرُ مُعْجَلٍ

“Ben, kuşun, kanadı altında hıfzıyla yumurta gibi vesah ve iftizâzdan berî ve levni sâfî ve ikâmetgâhından taşraya çıkmamakda olan nice mahbûbelerle müteenniyâne mülâtafe ve mulâ‘abe ettim.”

٢١- تَجَاوَزْتُ أَحْرَاسًا إِلَيْهَا وَمَعَشَرًا عَلَيَّ حِرَاصًا لَوْ يُسْرُونَ مُقْتَلِي

“Ben cânânımın ziyâretinde bir hayli korkular ile hıfz u hirâsetine me‘mûr bir nice kimseleri tecâvûz eyledim ki anlar beni hafıyyen öldürmeğe muktedir olaydılar kanıma harîs olurlar idi.”

٢٢- إِذَا مَا الثَّرَيَّا فِي السَّمَاءِ تَعَرَّضَتْ تَعَرَّضَ أَثْنَاءِ الْوَسَّاحِ الْمُفْضِلِ

“Murassa‘ümusanna¹ gerdenliğin parıltısı gibi necm-i Süreyyâ’nın târim-i mînâ-fâm-ı² semâda şa‘şa‘a-endâz-ı ihtizâz olduğu bir zamanda ben mahbûbemin ziyaretine gittim.”

٢٣- فَجِئْتُ وَقَدْ نَضْتُ لِنَوْمٍ ثِيَابَهَا لَدَى الْبَشْرِ إِلَّا لِبَسَةَ الْمُفْضِلِ

“Ma‘şûkam uyumak arzusunu ehl-i beytine irâe için *libsetü’l-mütefaddil* nâm gecelik fûtasından³ mâ‘adâ cümle siyâbını çıkarıp hücresinin perdesi zâhrında vürûduma muntazır olduğu hâlde huzuruna çıktım.”

٢٤- فَقَالَتْ: يَمِينَ اللَّهُ مَا لَكَ حِيلَةً وَمَا إِنْ أَرَى عَنْكَ الْعَوَايَةَ تَنْجَلِي

“Ol dil-dâr-ı⁴ işve-kârımın sirran perde-i nâzına ferce-yâb-ı⁵ dühûl olduğum zaman bana hitâb-ı ‘itâb-âmîzi tevcîh ile Cenâb-ı Allah’a kasem edip dedi ki: ‘Benim için seni def edecek bir çare bulunamadığı gibi senin mübtelâ olduğun aşk u hevâ dahî senden zâil olacağını zannetmem.”

٢٥- خَرَجْتُ بِهَا أَفْشِي تَجُرُّ وَرَاءَنَا عَلَى أَثَرَيْنَا ذَيْلٍ مِوْطٍ مُرْخَلٍ

¹ Murassa‘: Kıymetli taşlarla süslenmiş. Musanna‘: Sanatla yapılmış olan.

² Târim: Kalın bulut. Mînâ-fâm: Sırça renkli, cam mavisi.

³ Fûta: Peştamal, eskiden kullanılan bir çeşit kumaş cinsi.

⁴ Dil-dâr: Sevgili, maşuk.

⁵ Ferce: Yarık, girecek yer, medhal, açıklık.

“Mahbûbem izlerimizi setretmek için münakkaş olan câmesinin¹ eteğini yerlere salıverip sürür olduğu hâlde ben anı ârâm-gâhından² çıkardım.”

۲۶- فَلَمَّا أَجْرْنَا سَاحَةَ الْحَيِّ وَانْتَحَىٰ بِنَا بَطْلُنُ خَبِطِ ذِي حَقَافٍ عَقْنَقِلِ

“Vaktâ ki ben mahbûbemi ikâmetgâhından çıkarıp sâha-i hayyı tayy u tecâvûzle zemîni galîz ve etrâfı sengistân³ olarak üzerinde kumdan birikmiş müdevver ve yüksek tepeler bulunan arazî-i mutmainneye vâsıl olduk. Neyl-i visâle hâil bir mâni zuhûr etmedi.”

۲۷- هَضْرَتْ بِقُوْدِي رَأْسَهَا قَتَمَائِلَتْ عَلَيَّ هَضِيمُ الْكُشْحِ رِيًّا الْمُحْلَلِ

“Ben nâzenînimle beraber mahall-i sâlifü’z-zikre gelip ‘adâvet-i rukabâdan kesb-i itmi’nân ettiğim vakitte anın zülf-i anberîn⁴ü kâkül-i müşgînini⁵ tutup kendi tarafıma çektim. O da arzumu is’âf için nihâl-iserv-i sehî⁶ gibi olan kadd-i bâlâsının⁷ letâfetli ve tarâvetli nây-ı sır-âba⁸ müşâbih bulunan sâk-ı billûrunun kemâl-i nü‘ûmet ve dahâmetiyle bana temâyül etti.”

۲۸- مُهْمَهْمَةٌ بَيَضَاءٌ غَيْرُ مُفَاصَّةٍ تَرَائِبُهَا مَضْمُولَةٌ كَالسَّجْنَجَلِ

“Mevzûnü’l-kâme ve mütenâsibü’l-a‘zâ olan mahbûbemin karnı büyük ve sarkık olmayıp beli ince ve bedeni gayet beyaz ve musaffâ ve sadr-ı semîni dahî âyine gibi musaykal⁹ ve mücellâ idi.”

۲۹- كَبْكُرِ الْمُقَانَاةِ الْبَيَاضِ بِضْفَرَةٍ غَذَاهَا نَمِيرُ الْمَاءِ غَيْرُ الْمُحْلَلِ

“O nâzenînin levni ka‘r-ı deryâda mâ-i lezîz ile perveriş-yâb¹⁰ olan sadefteki incinin rengi gibi sarımtırak beyaz idi.”

¹ Câme: Evde giyilen bol elbise, çamaşır.

² Ârâm-gâh: Dinlenilecek yer.

³ Sengistan: Taşı çok olan yer, taşlık yer.

⁴ Zülf: Saç lülesi. Anberî(n): Güzel kokulu, anber kokulu.

⁵ Müşgîn: Misk kokulu, miskli, siyah şey.

⁶ Nihâl: Taze, düzgün, fidan. Serv-i sehî: Doğru büyümüş iki daldan ibaret selvi.

⁷ Kadd-i bâlâ: Uzun boy.

⁸ Nây-ı sır-âb: Suyu kanmış ney, karnış.

⁹ Musaykal: Cilalı, parlak, yaldızlı.

¹⁰ Perveriş-yâb: Beslenen, terbiye edilen, yetiştirilen.

٣٠- تَصُدُّ وَتُبْدِي عَنْ أَسِيلٍ وَتَتَّقِي بِنَاطِرَةٍ مِنْ وَحْشٍ وَجَرَّةٍ مُطْفِلٍ

“Ol nigâr-ı¹ şîve-kâr hem benden i‘râz ve hem de tûle mâil olan ruhsârını bana izhâr ve Vecre nâm mahaldeki yavrulu âhû-yi yabânînin gözleri gibi fitraten mekhûl olan çeşmânıyla ağyârdan ittikâ eyler idi.”

٣١- وَجِيدٌ كَجِيدِ الرَّيْمِ لَيْسَ بِفَاحِشٍ إِذَا هِيَ نَصَّهْ وَلَا بِمُعْطَلٍ

“O mahbûbe-i mehlikâ² âhû gerdenine müşâbih bir gerdene mâlik idi ki anı yukarıya doğru ref‘ ettiği vakitte hadd-i ma‘rûfu tecâvüz eyleyecek derecede atvel ve zîb ü zînetden de mu‘attal değil idi.”

٣٢- وَفَرَّعَ يَزِينَ الْمَثْنِ أَسْوَدَ فَاحِمٍ أَثِيثٌ كَقَنْوِ النَّحْلَةِ الْمُتَعَثِّكِلِ

“O âfet-i cihân-sûz³ kömür gibi siyah ve dallı budaklı hurma salkımı gibi firâvân⁴ bir saça mâlik idi ki anı sarkdıkça miyânına⁵ zînet ü letâfet verir idi.”

٣٣- غَدَائِرُهَا مُسْتَشْرِزَاتٌ إِلَى الْغُلَى تَضِلُّ الْعِقَاصُ فِي مِثْنَى وَمُرْسَلٍ

“Vasf olunan mahbûbenin gîsû-yi müşgîni bir hüsn-i sûretle yukarıya doğru merfû‘ idi ki o gîsûnun kıvrıcıkları katlanmış ve sarkıdılmış olan mahallerde gâib olmuş idi.”

٣٤- وَكَشَحَ لَطِيفٌ كَالْجَدِيلِ مُحَضَّرٍ وَسَاقٍ كَأَثْبُوبِ السَّقْيِ الْمُدَلَّلِ

“O bir latîf belde arz eyler idi ki zimâm gibi ince ve güzel bir sâk dahî izhâr eyler idi ki saky ü irvâ olunmuş nây gibi ter ü taze idi.”

٣٥- وَتُضْجِي فَتِيْتُ الْمِسْكِ فَوْقَ فِرَاشِهَا نُوُومُ الضُّحَى لَمْ تَتَّطِقْ عَنْ تَفْضُلٍ

“O yâr-ı işve-bâz firâşında misk parçaları olduğu hâlde sabaha vâsıl olur ve duhâ vaktinde dahî uyuyup *fazla* denilen sevb-i mahsûsu telebbûs eyledikten sonra kuşak bağlamaz idi.”

¹ Nigâr: Güzel yüzlü sevgili.

² Mehlika: Güzel, ay yüzlü.

³ Cihân-sûz: Cihânı yakan.

⁴ Firâvân: Bol, çok, aşırı, fazla.

⁵ Miyân: Orta, ara, bel.

۳۶- وَتَغْطُو بِرُخْصٍ غَيْرِ شَيْنٍ كَانَتْهُ أَسَارِيْعُ ظَنِّي أَوْ مَسَاوِيْكُ إِشْحَلِ

“Ol dil-âram-ı nâzik-endâm¹ haşîn olmayan benân-ı nâ‘im ü mülâyim ile te‘âtî ve tenâvül eyler idi ki güya o parmaklar Zaby nâm vâdînin nem-nâk kumsalında neşv ü nemâ bulan beyaz düdeler veyâhûd şecer-i İshil’den²ittihâz olunan misvaklar gibi hûş umatbû‘³ idiler.”

۳۷- تُضِيءُ الظَّلَامَ بِالْعَشِيِّ كَانَتْهَا مَنَارَةٌ مُمَسَّى رَاهِبٍ مُتَبَيِّلِ

“O dil-berime peyker-i nâsdan kat‘-ı rişte-i⁴ ihtilâtla peygûle-güzîn-i⁵ ta‘abbüd olan râhib-i mütenessikin gece ikâd ettiği sirâc-ı vehhâc gibi vech-i pertev-efşân⁶ ile zalâm-ı leyli ziyâdâr eder idi.”

۳۸- إِلَى مِثْلِهَا يَزُونُ الْحَلِيمُ صَبَابَةً إِذَا مَا اشْبَكَرْتُ بَيْنَ دِرْعٍ وَمِجْوَلِ

“Bu misillü bir mabhûbe-i dil-firîb⁷pîrâhen-i⁸ dir‘ ü micveli⁹ telebbüs eden genç kızların arasında mutedil kâmetiyle hırâmân¹⁰ olduğu vakitte kesret-i şevk ve şiddet-i aşktan dolayı sâhib-i akl ve tedbîr olan kimsenin ana hasr-ı nazar etmesi sezâdır.”

۳۹- تَسَلَّتْ عَمَائِثُ الرِّجَالِ عَنِ الصَّبَا وَلَيْسَ فُؤَادِي عَنْ هَوَاكَ بِمُسْلِي

“Herkes ‘amâ-yı sabâvetten hurûc etti. Yani ‘uşşâk-ı âşüfte-gân¹¹cây-gîr-i¹²dil-âzürdeleri¹³ olan hevâü mahabbet zâil olup nâil-i âsûde-gî¹⁴ oldular. Benim kalbim ise senin aşk

¹ Dil-âram: Gönül alan, okşayan. Nâzik-endâm: Latif vücutlu, nazik endamlı.

² İshil: Misvak ağacı.

³ Matbû‘: Hoş, latif, makbul, güzel.

⁴ Rişte: Tel, iplik, hayt.

⁵ Peygûle-güzîn: Köşeye çekilmiş, bir köşede oturan.

⁶ Pertev-efşân: Işık saçan, ziya saçan.

⁷ Dil-firîb: Gönülü aldatan, cazibeli.

⁸ Pîrâhen: Gömlek, kamîs.

⁹ Micvel: Gömlek, küçük esvap, kalkan.

¹⁰ Hırâmân: Salınarak, naz ve eda yaparak yürüyen.

¹¹ Aşüfte-gân: Aşüfteler, âşıklar, iffetsiz kadınlar.

¹² Câ-y-gîr: Yer tutan, yerleşen, yerleşmiş.

¹³ Dil-âzürde: Gönülü incinmiş, kalbi kırık.

¹⁴ Âsûde-gî: Huzur, rahat, asayiş.

u mahabbetinden fâriğ olmadı. Yani senin nîş-i dil-rîş-i¹ meveddetin hâlâ hadşe-ress-i² cângâhımdır.”

٤٠- أَلَا رَبُّ خَضَمٍ فِيكَ أَلْوَى رَدْدَتْهُ نَصِيحٍ عَلَى تَعْدَالِهِ غَيْرِ مُؤْتَلٍ

“Ey benim yâr-ı gam-güsârım!³ Âgâh ol ki kemâl-i tehâlûkle seni sevdiğimden dolayı bana husûmeti şedîd nice hasm-ı bed-gîş⁴ ve beni levm ü ta‘zîrde kâsır olmayan nice nâsih-idûr-endîş⁵ vardır ki ben anları reddedip ‘adâvet ü nasâhatlerine havâle-i sem‘itibâr etmedim.”

٤١- وَلَيْلٍ كَمَوْجِ الْبَحْرِ أَرْحَى سُدُولَهُ عَلَيَّ بِأَنْوَاعِ الْهُمُومِ لِيَبْتَلِي

“Nice gece dahi vardır ki her türlü şedâid ve mesâibe sabredip edemeyeceğimi tecrübe ve imtihan için emvâc-ı dehşet-i irticâc-ı derya gibi ğumûm-i lâ tuhsâ ile estâr-ı muzlimesini üzerime salıvermiş idi.”

٤٢- فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا تَمَطَّى بِضُلْبِهِ وَأَرْذَفَ أَعْجَازًا وَنَاءَ بِكُلْكِ

“Kesret-i ahzân ü vefret-i ekdârım hasebiyle gözlerime uyku girmemesinden nâşî ben o şeb-i gam-bürûza ifrâtla tûlünü uzatıp evâilini tezyîd ve a‘câz ü evâhirini temdîd eylediği vakitte dedim ki:”

٤٣- أَلَا أَيُّهَا اللَّيْلُ الطَّوِيلُ أَلَا أَنْجَلِي بِضُبْحٍ وَمَا الْإِضْبَاحُ مِنْكَ بِأَمَثَلٍ

“Ey leyl-i tavîl! Sen subh ile münkeşif ol! Yani senin zalâm-ı nevâib-i insicâmın zıyâ-i behcet-bahşây-ı bâm⁶ ile muzmahil olsun. Hâlbuki sabah da senden efdal ve ercah değildir. Çünkü leylen çektiğim meşâkk-ı bî-pâyân⁷ nehâren dahî beni giryânu nâlân⁸ ediyor.”

٤٤- فَيَا لَكَ مِنْ لَيْلٍ كَأَنَّ نُجُومَهُ بِأَمْرَاسٍ كَتَّانٍ إِلَى ضَمِّ جَنْدَلٍ

¹ Nîş: İğne, diken, zehir. Dil-rîş: Dertli, gönlü yaralı.

² Hadşe: Vesvese, ye’s, hüzn. Ress: Taşla örülmüş kuyu.

³ Gam-güsâr: Dert ortağı, arkadaş.

⁴ Bed-gîş: Dinsiz, mülhid.

⁵ Dûr-endîş: İlerisini düşünen, tedbirli, akıllı.

⁶ Bâm: Sabah vakti.

⁷ Bî-pâyân: Sonsuz, payansız.

⁸ Giryân: Ağlayan. Nâlân: İnleyen, figan eden.

“Ey leyl-i mağmûmü’z-zeyl! Taaccub senin fart-ı tûlüne ki güya nücûm-i dırahşânın¹ kettân² ipler ile sahra-i sammâya yani yalçın kayalara muhkem şedd ü rabt olunmuş da fûrûzân³ oldukları noktalardan erilemiyorlar.”

٤٥- وَقَزِيَّةٌ أَقْوَامٌ جَعَلْتُ عِصَامَهَا عَلَى كَاهِلِ مَيِّ ذُلُولٍ مُرَحِّلٍ

“Akvâmın nice kırbaları dahî vardır ki ben anların bağlarını zelûl⁴ve kirâren mahmûl olan omzumun üzerine yükledim. Yani müsâfirîne tertîb-i ziyâfetle ikrâm ve fukarâya ihsân u in‘âm ve duafâyı dahî zalemeden sıyânete ikdâm gibi akvâmın nice eskâl-i hukûkunu omzunda kırba taşımakla me’lûf olan saka gibi ber-dûş eyledim.”

٤٦- وَوَادٍ كَجَوْفِ الْعَيْرِ قَفَرٍ قَطَعْتُهُ بِهِ الذُّبُّ يَغْوِي كَالْخَلِيعِ الْمُعَيَّلِ

“Ve cevfi-i ‘Ayr⁵ gibi ıssız veyâhûd hımâr-ı vahşinin batnına müşâbih intifâ’sız ve ins ü nebâtadan hâlî nice vâdî vardır ki ben anı seyr ile kat’ ettim. O vâdîde kurt -fart-ı cû‘undan dolayı- âile sâhibi olduğu hâlde tedârük-i kûtdan âciz olan şahs-ı perişân-hâl veyâhûd habâseti cihetle matrûd-i ehl ü ‘ıyâl olan bedbaht-ı pür-melâl gibi sayha-zen-i⁶ ‘acz ükelâl⁷ olur idi.”

٤٧- فَقُلْتُ لَهُ لَمَّا عَوَى: إِنَّ شَأْنَنَا قَلِيلُ الْغِنَى إِنْ كُنْتُ لَمَّا تَمَوَّلُ

“Ben o kurda sadâ-yı cân-hırâş ile uluduğu hengâmı dedim ki: ‘Sen eğer mütemevvil değil isen bizim de hâl ü şânımız kalîl⁸’l-ğınâdır. Yani sen nasıl mal-dâr ve sâhib-i servet ü yesâr değil isen ben de senin gibiyim.”

٤٨- كَلَانَا إِذَا مَا نَالَ شَيْئًا أَفَاتَهُ وَمَنْ يَخْتَرِثُ خَرِثِي وَخَرِثَكَ يُهْزِلُ

“Ey gürg-i nâ-kâm!⁸Bizim ikimiz de bir şeye nâil ve muzaffer olduğumuz zaman o şeyi fevt edip andan mahrûm oluruz. Ve her kim senin sa’y ü ceddin ile benim ihtimâm u

¹ Dırahşan: Parlak, parıldayan.

² Kettân: Ketten.

³ Fûrûzân: Parlak, parlayıcı, parlayan.

⁴ Zelûl: Yavaş, yumuşak huylu, başı sert olmayan.

⁵ Ayr: Medine-i Münevvere yakınında bir dağ.

⁶ Sayha-zen: Çılgılık atan.

⁷ Kelâl: Yorgunluk, bıkkınlık.

⁸ Gürg: Canavar, kurt, zi’b. Nâ-kâm: Muradına eremeyen.

cehdim gibi verziş¹ü bezl-i mechûd eder ise fakîr u mehzûlü'l-
'ayş olur.”

٤٩- وَقَدْ أَغْتَدِي وَالطَّيْرُ فِي وَكُنَاتِهَا بِمُنْجَرِدٍ قَيْدِ الْأَوَابِدِ هَيْكَلِ

“Sabahleyin kuşlar henüz yuvalarında iken ben hilkati azîm ve hayevânât-ı vahşiyyeyi müdrîk ve tüyleri kısa olan ata râkib olarak sayd u şikâra gider idim.”

٥٠- مَكَرٍ مَقَرٍ مُقْبِلٍ مُدِيرٍ مَعَا كَجُلُودٍ صَحْرٍ خَطُّهُ السَّيْلُ مِنْ عَلِ

“O rahş-ı sabâ-reftâr² bi'l-kuvve kerr ü ferr ü ikbâl ü idbâr edebiliyordu. Yani lüzûmu hâlinde tekrâr tekrâr rücû eyler ve çok kaçar ve ileri gider ve geri gelir idi. Ve kendisi dahî seyl-i azîmin yüksekten indirdiği büyük taş gibi serî⁴ ve metîn idi.”

٥١- كُمَيْتٍ يُزَالِلُ الْبَدَّ عَنْ حَالٍ مَثْنِهِ كَمَا زَلَّتِ الصُّفُوءُ بِالْمُتَنَزِّلِ

“O feres-i kümeýt yani doru at etinin dolgunluğu ve zahrının düzgünlüğü cihetle belinin üzerinde olan keçeyi (eğer teğeltisini³) düz ve kati taşın kendisine nüzûl eden yağmuru kaydırıldığı gibi kaydırır idi.”

٥٢- عَلَى الذَّبْلِ جِيَّاشٌ كَأَنَّ اهْتِزَامَهُ إِذَا جَاشَ فِيهِ حُمَيْهُ غَلِيٌّ مَرَجَلِ

“Vasf olunan feres-i serî‘u’s-seyrin hâlet-i mehzûliyye-tinde dahî neşâtının harâreti ve sadrında kişnemesinin tekessürü tencere kaynaması gibi kendisinde galeyân eyler idi.”

٥٣- مَسَحَ إِذَا مَا السَّابِحَاتُ عَلَى الْوَنَى أَثَرْنَ الْعُبَارَ بِالْكَدِيدِ الْمُرْكَلِ

“O esb-i bâd-peymâ,⁴serî‘u’s-seyr olan atlar yorulup bî-tâb ü tüvân olduğu ve ayakla basılan sarp yerlerden isâre-i gubâr ettikleri vakitte süratle koşar idi.”

٥٤- يُزَلُّ الْغُلَامُ الْخَفَّ عَنْ صَهْوَاتِهِ وَيُلْوِي بِأَثْوَابِ الْعَنِيفِ الْمُثْقَلِ

“O feres-itîz-rev⁵ neşâtla koştuğu vakitte fûrûsiyyette

¹ Verziş: İşletme, çalışma, çalışmış.

² Rahş: Gösterişli, güzel at. Sabâ-reftâr: Rüzgâr gibi hafif ve çabuk giden.

³ Teğelti: At eğeri altına konan keçe, nemed-zîn.

⁴ Esb: At, beygir, feres.Bâd-peymâ: Başiboş, boş gezen, âvâre.

⁵ Tîz-rev: Yürüyüşü çabuk, çabuk yürüyüşlü.

mâhir olmayan gulâm-ı hafîfi sırtından kaydırır ve behre-mend-i¹ fûrûsiyyet olan racûl-i sakîl u ‘anîfin dahî siyâbını atar idi.”

٥٥- دَرِيرٍ كَحَذْرُوفِ الْوَلِيدِ أَمْرُهُ تَتَابَعُ كَفَيْهِ بِخَيْطٍ مُوَصَّلٍ

“O at, etfâl-i hurd-sâlin² hayt-ı mûsileyani ipliğe geçirip iki ellerinin tetâbu‘uyla döndürdüğü fırıldakın deverânı gibi serî‘u’s-seyr idi.”

٥٦- لَهُ أَیْطَلَا ظَنِّي وَسَاقًا نَعَامَةً وَإِرْخَاءُ سِرْحَانٍ وَتَقْرِيبُ تَنْفُلٍ

“O semend-i rah-vârın³âhû pehlûsu yani böğürü gibi iki hâsırası ve deve kuşu incığı gibi iki sâkı ve kurt yelmesi⁴ gibi puyânı⁵ ve tilki seyirtmesi gibi sıçrayışı var idi.”

٥٧- ضَلِيعٍ إِذَا اشْتَدَّ بَوْنُهُ سَدَّ فَرْجَهُ بِضَافٍ فَوْقَ الْأَرْضِ لَيْسَ بِأَعْزَلٍ

“O atın adlâ‘ı⁶ azîm ü müntefih yani pehlûları şişkin ve kaburga kemikleri kalın idi ki sen anın arkasından atf-ı nigâh⁷ eylediğin zaman eğri olmayan ve yerin azıcık yukarısına kadar uzamış güzel kuyruğuyla iki bacaklarının arasını kapatır görürsün.”

٥٨- كَأَنَّ عَلَى الْمَشْتَبِينَ مِنْهُ إِذَا انْتَحَى مَذَاكَ عُرُوسٍ أَوْ صَلَايَةَ حَنْظَلٍ

“O feres-i azîmü’l-cüsse durup arz-ı endâm eylediği hengâmda belinin salâbet ü melâseti cihetle güya ki anın üzerinde nev-arûsuntıbsahkına⁸ mahsûs olan summâki⁹veyâhûd hanzal kırılacak yassı taş var idi.”

٥٩- كَأَنَّ دِمَاءَ الْهَادِيَاتِ بَنَحَرِهِ عُصَارَةُ جَنَاءٍ بِشَيْبٍ مُرْجَلٍ

“O esb-i sebük-revin¹⁰ sadrına ileri gidenavların bulaşmış olan al kanları taranmış aksakalındaki kına rengine benzer idi.”

¹ Behre-mend: Nasibi olan, hissedâr, bilen, anlayan.

² Hurd-sâl: Genç, yaşı küçük.

³ Semend: Çevik ve güzel at. Rah-vâr: Sarsmadan yürüyen at.

⁴ Yelmek: Koşmak, telaş ve aceleyle yürümek.

⁵ Puyân: Koşan, seğırtten.

⁶ Adla‘: Kaburgalar.

⁷ Atf-ı nigâh: Bakma, göz atma.

⁸ Sahk: Dövme, ezme.

⁹ Summâki: Ebrulî, gayet sert, parlak ve değerli bir taş.

¹⁰ Sebük-rev: Çabuk giden.

٦٠- فَعَنْ لَنَا سِرُّ كَأَنَّ نَعَاجَهُ عَذَارَى دَوَارٍ فِي مَلَأٍ مُذَيَّلٍ

“O esnâda bize bağteten bir bakar-ı vahşî sürüsü nümâyân¹ olmuş idi ki anın dişileri uzun etekli cârlara² bürünüp hacet-i Devâr’ın pîrameninde³ dolaşan nevre ü nâzenin kızlar gibi idi.”

٦١- فَأَذْبَرْنَ كَالْجَزَعِ الْمُفْصَلِ بَيْنَهُ بِجِدِّ مَعَمٍّ فِي الْعَشِيرَةِ مُحْوَلٍ

“O reme-ı⁴ bakar-ı vahşî, kabilesinde ‘ammileri kerîm u ashâb-ı servet ve dayıları za’îm ü erbâb-ı miknet⁵ tıfl-ı nev-restenin⁶ gerdenine başka cevherlerle mafsûl ve yekdiğerine ma’tûf bulunan Yemen boncukları dizisi gibi bizden istinfâr edip kaçıştılar.”

٦٢- فَأَلْحَقْنَا بِالْهَادِيَّاتِ وَدُونَهَا جَوَاحِرُهَا فِي صَرَّةٍ لَمْ تَزَيَّلْ

“O rahş-ı bâd-reftâr,⁷ sâlifü’z-zikr sürünün evâhiri biri birinden gayr-ı müteferrik ve evâiline karîb bir sûret-i müctemi‘ada oldukları hâlde anların pişrevü mütekaddimlerine bizi îsâl eyledi.”

٦٣- فَعَادَى عِدَاءَ بَيْنِ ثَوْرٍ وَنَعَجَةٍ دِرَاكًا وَلَمْ يَنْضَحْ بِمَاءٍ فَيُغْسَلِ

“Vasfolunan feres-i serî‘u’s-seyr o yabânî sığırların bir erkekle dişisi beyinde öyle bir sûret-i serî‘ada puyân oldu ki vücûdu o kadar ter ile nem-nâk olmaksızın anları müdrik oldu.”

٦٤- فَظَلَّ طَهَاءَ اللَّحْمِ مِنْ بَيْنِ مُنْضَجٍ صَفِيفٍ شَوَاءٍ أَوْ قَدِيرٍ مُعْجَلٍ

“O avları tabh edenlerin kimisi sıra sıra taşlara dizilen kebapları ve kimisi alelacele tencerelerde mevzû‘ olan etleri pişirmekle meşgul oldular.”

٦٥- وَرُحْنَا يَكَادُ الطَّرْفُ يَقْضِرُ دُونَهُ مَتَى مَا تَرَقَّى الْعَيْنُ فِيهِ تَسْمَلُ

“O at öyle matbû‘u’l-hey’e ve cemîlü’s-sûre idi ki istiksây-ı

¹ Nümâyân: Görünen, âşikâr olan.

² Câr: Kadınların, elbisenin üstünde örtündükleri çarşaf.

³ Pîramen: Çevre, etraf, yan.

⁴ Reme: Sürü, tabur.

⁵ Miknet: Güç, kudret, kuvvet.

⁶ Nev-reste: Yeni yetişmiş, yeni bitmiş.

⁷ Bâd-reftâr: Rüzgâr gibi hızlı yürüyen, çabuk koşan, süratli.

mehâsininden kuvve-i bâsıra kâsır ü pesmânde¹ olduğu hâlde biz dâhil-i mesâ' olduk. Ve her ne vakit ki çeşm-i dakika-senc² anın ülüvv-i hilkâtine nazra-endâz³ irtikâ olsa kavâimine dahî imâle-i nigâh eylemek ister idi.”

٦٦- فَبَاتَ عَلَيْهِ سَرْجُهُ وَلِجَامُهُ وَبَاتَ بَعَيْنِي قَائِمًا غَيْرَ مُرْسَلٍ

“O at çayıra salıverilmemiş ve eğeri dizgini üzerinde hâzır ve kendisi kâim bulunmuş olduğu hâlde pîş-gâh-ı⁴ nazarımda şeb-güzâr-ı⁵ tevakkuf oldu.”

٦٧- أَصَاحُ تَرَى بَرْقًا أُرِيكَ وَمِضْهُ كَلَمَعَ الْيَدَيْنِ فِي حَبِيٍّ مُكَلَّلٍ

“Ey benim refikim! Görür müsün? Bir berk-i ziyâ-pâşı ki anın mükellel⁶ olan sehâbdaki tele'lü'ü iki elin kapanıp açılması gibi pertev-nisâr⁷ olduğunu sana irâe edeyim.”

٦٨- يُضِيءُ سَنَاهُ أَوْ مَصَابِيحَ رَاهِبٍ أَمَالَ السَّلِيْطِ بِالذُّبَالِ الْمُتَمَلِّلِ

“O tab-nâk⁸ şimşekin buluttaki leme'ânı râhibin, fitili yağına imâle edilmiş şeb-çırağı gibi hafif hafif şu'le-feşân olur idi.”

٦٩- قَعَدْتُ لَهُ وَصُحْبَتِي بَيْنَ ضَارِحٍ وَبَيْنَ الْعَذِيبِ بُعْدَمَا مُتَأَمَّلٍ

“Ben refiklerimle beraber Dâric ile ‘Uzeyb nâm mevkilerin arasında o bulutu seyr ü temâşâ için oturduk. Ve teemmül ü temâşâm o sehâbın bu'du kadar uzadı.”

٧٠- عَلَى قَطَنِ بِالشَّيْمِ أَيْمَنُ صَوْبِهِ وَأَيْسَرُهُ عَلَى السِّتَارِ فَيَذُبِّلُ

“O ebr-i⁹ bârika-bâra atf-ı nazar edilince hâmil-i bârân olan sağ cenâhı Katan ve sol ciheti dahî Sitâr ve Yezbül nâm cebeller üzerinde olduğuna hükmolunurdu.”

¹ Pesmande: Geri kalmış, geride bulunan.

² Dakika-senc: Güç şeylere akıl erdiren.

³ Nazra-endâz: Göz atan, bakan.

⁴ Pîş-gâh: Ön, huzur.

⁵ Şeb-güzâr: Gece geçiren.

⁶ Mükellel: Başında taç bulunan, parlak, müzeyyen, süslü.

⁷ Pertev-nisâr: Işık saçan.

⁸ Tab-nâk: Parlak, ışıklı, ziyâdâr, münevver.

⁹ Ebr: Bulut.

٧١- فَأَضْحَى يَسْحُ الْمَاءِ حَوْلَ كُتَيْفَةٍ يَكُوبُ عَلَى الْأَذْقَانِ دَوْحَ الْكَهْبُلِ

“O sehâb-ı zulmet-ihticâb suyunu Küteyfe karyesinin havâlisine döküp anın *kenehbül* denilen azîm ağaçlarını istîsâl¹ ederek yüzleri üzre düşürdü.”

٧٢- وَمَرَّ عَلَى الْقِنَانِ مِنْ نَفْيَانِهِ فَأَنْزَلَ مِنْهُ الْعُصْمَ مِنْ كُلِّ مُنْزَلٍ

“O matardan mütetâyir olan reşehât Cebel-i Kınân’dan mürûr edip şiddet-i tekâtur ve kesret-i tenâsürüyle ayakları beyâz olan yabânî keçileri o dağın her bir mahallinden aşağıya indirdi.”

٧٣- وَتَيَّمَاءَ لَمْ يَثْرُكْ بِهَا جَذَعٌ نَحْلَةً وَلَا أُطْمًا إِلَّا مَشِيدًا بِجُنْدَلٍ

“O bârân-ı şedîdü’l-cereyân Teymâ karyesinde ne bir hurma dalı ve ne de taşla müşeyyed ü muhkem olmayan hiçbir kâşâne² bırakmadı. Yani eşcâr-ı mevcûdesini kal’ u perişan ve müstahkem olmayan ebniyesini hedm ü hâk ile yeksân eyledi.”

٧٤- كَأَنَّ ثَبِيرًا فِي عَرَائِينِ وَبِلَهٍ كَبِيرُ أَنْاسٍ فِي بَجَادٍ مُزْقَلٍ

“O ebr-i latîfû’l-manzarın bidâyet-i terâşsuhunda Cebel-i Sebîr güya ki nâsın hil’at-i fâhireye bürünmüş seyyid ü ser-âmedi idi.”

٧٥- كَأَنَّ دُرَى رَأْسِ الْمُجَيِّمِ غُدْوَةً مِنَ السَّيْلِ وَالْغُثَاءِ فَلَكَةُ مَغْزُولٍ

“Sabahleyin kûh-i³ Müceymir’in büyük zirveleri dahî her taraftan seyl ve seylin getirdiği çör çöp mekûlesiyle muhât olmasından dolayı iğîn⁴ağırşak⁵ gibi ufacık görünüyor idi.”

٧٦- وَالْقَى بِضَحْرَاءِ الْغَبِيطِ بَعَاةً نَزُولَ الْيَمَانِي ذِي الْعِيَابِ الْمُحْمَلِ

“O bulut sâhib-i ahmâl ü eskâl olan Yemen tâcirinin nüzûlünde emtî’a ve akmişe-i mütenevvi’asını müşterilerin enzârına arz eylemesi gibi yağmurunu sahrâ-yı gabîte ilkâ ve îsâr edip anda rengârenk şükûfeler⁶ inbât ile çemen-zârını zînet-dâr etti.”

¹ İstîsâl: Kökten koparıp çıkarmak.

² Kâşâne: Büyük, süslü ve gösterişli ev, saray.

³ Kûh: Dağ.

⁴ İğ: Yün, pamuk vb. çevirip kıvırmaya mahsus çelik, iğne.

⁵ Ağırşak: Kasnak, tepe.

⁶ Şükûfe: Çiçek, zühre, tomurcuk.

٧٧- كَأَنَّ مَكَائِي الْجَوَاءِ غُدِيَّةً ضَبْحُنْ سَلَاةً مِنْ رَحِيْقِي مُفْلَلٍ

“Hengâm-ı seherde güya ki vâdinin Mekâ denilen mürgân-¹ hoş-elhânına içirilen sahbâ-yı müfelfelin yani yerli şarabın sevret ü hiddetinden nâşî o kuşcağızlar gayet münbasit ve neşâtlı bir hâlde terâne-sâz² oluyorlardı.”

٧٨- كَأَنَّ السَّبَاعَ فِيهِ غَوْقَى عَشِيَّةً بِأَرْجَائِهِ الْقُصْوَى أَنَابِشْ عُضْلٍ

“Akşamleyin ise vâdinin nevâhî-i kusvâsında olan vühûş-³ i müfterise o matar-ı şedîdin seyl-i hevl-nâkına müstağrak olarak yabânî soğanın kökleri gibi câmid ve hareketten âtıl idi.”

E. Tercümenin Değerlendirilmesi

Hersekli tercümesi, doğal olarak döneminin dil ve kültür özelliklerini yansıtmaktadır. Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğunun yanı sıra *ağırşak*, *teğelti* ve *yelmek* gibi eski Türkçekelimeleri de ihtiva eden çalışma, bu hâliyle, Osmanlı tercüme geleneğinin karakteristik özelliği olan tefsîrî tercüme anlayışının tipik bir örneğidir. Hemen her beyitte bunun izleri görülebilir. Nitekim kırk beşinci beyit önce: “*Akvâmın nice kırbaları dahi vardır ki ben anların bağlarını zelûl ve kirâren mahmûl olan omuzumun üzerine yükledim*” şeklinde tercüme edilmiştir. Devamındaki: “*Yani müsâfirine tertîb-i ziyâfetle ikrâm ve fukaraya ihsân ü in’âm ve duaîyâ dahi zalemeden sıyânete ikdâm gibi akvâmın nice eşkâl-i hukûkunu omzunda kırba taşımakla me’lûf olan saka gibi ber-dûş eyledim*” şeklindeki açıklama ise ifadenin nasıl anlaşılması gerektiğini göstermektedir.

Mütercimin, “fâ” ile başlayan beyitlerin tercümesine, öncesini özetleyerek başlaması da tefsîrî tercümenin yansımalarından biridir. Örneğin: “*Ümmü’l-Huveyris ile Ümmü’r-Rebâb uşşâk-ı dil-figâra iltiâm ümidini bahşeden bu gûne hâlât-ı neşât-ı intimâ ile muttasıf oldukları için anlara şiddet-i aşk, rikkat-i şevkimden nâşî bârân-ı hazân gibi dümû-i çeşmânım göğsümün üzerine akar, hattâ kılncımın bağını dahi ısladır idi.*” şeklinde tercüme edilen yedinci beytin metni,

¹ Mürgân: Kuşlar.

² Terâne-sâz: Öten, ötücü.

³ Hevl-nâk: Korkulu, korkunç.

ancak bold kısmın karşılığıdır. Hersekli sebep bildiren “fâ”nedeniyle önceki kısımları özetleme ihtiyacı hissetmiştir.¹

Sözlü rivayet kültürünün bir yansıması olarak, diğer şiirlerde olduğu gibi İmruulkays muallakası için de bazı rivayet farklılıkları söz konusu olmuştur. Bu meyânda, Mehmed Kâmil Bey’in sunduğu metin de diğer şârihlerin metinleriyle zaman zaman çelişmektedir. Nitekim otuz üçüncü beyitteki “غَدَائِرُهُ” ifadesini Hersekli, “غَدَائِرُهَا” olarak zikreder. Zamir müzekker olunca “saç/شَعْرٌ” kelimesine râci olup “Saçların gîsû (zülf) kısmı”² şeklinde tercüme edilir. Zamiri müennes getiren mütercim ise onu sevgiliye râci kılmış ve “Vasf olunan mahbûbenin gîsû-yi müşgîni...” şeklinde tercüme etmiştir.³

Şârihlerin zaman zaman beytin gramatik yapısı hakkında da farklı görüşler serdettiği edebiyat çevrelerinin malumudur. Hersekli de şerhinde bu yorum farklılıklarına işaret ederek manaya etkisine dikkat çekmiştir. Bu özelliği, tercümenin ayırıcı yönlerinden biridir. Zira bu yöntemle beytin muhtemel anlamları bir araya toplanmış olmaktadır. Örneğin birinci beyitteki “فَقَا” ifadesinde müsennâ kipi kullanılması şârihler arasında ihtilafa yol açmıştır. Bazılarına göre şair gerçekten iki kişiye hitap etmektedir. Bazılarına göre ise tek kişiye hitapta müsennâ kipi kullanmak Arapların sıkça başvurduğu bir üslup olduğu için burada hitap tek kişiye yöneliktir. Bu yorum farklılığını uzunca işleyen Hersekli, “Refikler tevakkuf edin! Veyâhûd refik tevakkuf et” şeklindeki ifadesiyle de tercümeğe yansıtmıştır.⁴

Bazı yerlerde Hersekli’nin açıklamalarının beytin anlaşılmasını kolaylaştırdığı görülür. Nitekim ikinci beyit bir çalışmada: “Tûdih ve el-Mikrât’a kadar uzanan, güney ve kuzey rüzgârlarının dokuması sayesinde henüz izleri silinmemiş olan hatırasına ağlayalım”⁵ şeklinde tercüme edilmiştir. Bu cümledeki “rüzgârların dokuması” ifadesinin maksadını anlamak hayli güçtür. Mütercime görece beyitteki “تَسَجَّ” fiilinin ilk anlamı “dokumak” olsa daburda “rüzgârların farklı yönden karşılıklı

¹ Benzer örnekler için bkz. 2, 7, 14, 18, 24, 42, 44, 47, 62, 73. beyit.

² Mehmed Zihni, *el-Kavlü’l-ceyyid*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1328, s. 22.

³ Benzer bir örnek için bkz. 62. beyit.

⁴ Benzer örnekler için bkz. 14, 15, 19 ve 46. beyit.

⁵ Ceviz, *Yedi Askı*, s. 31.

esmesi, birinin açtığını diğerrinin örtmesi” anlamına gelmektedir.¹ Nitekim tercümesi de “*Rîh-i şemâl ile bâd-ı cenûb mütekâbilen vezân ettikleri (estikleri) için anın eseri mahv u nâ-bûd olmamıştır*” şeklindedir. Bize göre bu açıklama şairin kastını daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.²

Olumlu özelliklerinin yanı sıra tercümenin kusur sayılabilecek çeşitli yönleri de dikkatlerden kaçmamaktadır. Bu kusurlardan bazıları şekilsel bazıları ise anlamla ilgilidir. Örneğin birinci beytin orijinal metninde iki yer ismi sırasıyla **Dehûl** ile **Havmel** olarak zikredilmiştir. Mütercim ise **Havmel**ve **Dehûl** demek suretiyle orijinal sıralamaya riâyet etmemiştir. Hâlbuki aynı ifadeyi ikinci beytin tercümesinde tekrarlararken orijinaline uygun bir şekilde tercümeğe yansıtmıştır.

Hersekli’nin tercümedeki bazı takdirlerinin de şârihlerin genel kabulüyle örtüşmediği görülür. Örneğin on altıncı beytin ikinci şatırını: “*Her ne kadar benimle müfârakate samîmî azmetmiş isen de bu husûsda acele ve ifrât etmeyerek teennî eyle dedim*” şeklinde tercüme etmiştir. Beyitte geçen “فأجملِي” ifadesini şârihler genellikle “أحسبني” şeklinde takdir etmişlerdir.³ Hersekli ise “أجمل” fiilini: “*Bir nesnenin talebinde acele ve ifrât eylemeyip teenni etmek*”⁴ diye açıklamıştır. Bize göre “*Beni terk etmeyi kafana koyduysan bunu güzelliikle yap*”⁵ şeklindeki çeviri daha düzgündür.

On yedinci beytin tercümesini de anlam kusuruna örnek olarak zikredebiliriz: “*Cânâ! Seni sevmekliğim beni bî-şu’ûr ve lezâiz-i hayâtdan mahrûm ederek kâtilim olmak ve kalbimin sana olan inkıyâdı hasebiyle ana emrettiğin şeyi bilâ-te’hîr infâz kaydında bulunmak seni mağrûr etti mi?*” Burada, mecâzî anlamlı bir soru cümlesi gerçek bir soru cümlesi olarak tercüme edilmiştir. Bağlamı dikkate alındığında burada şairinsoru

¹ Hersekli, *Terceme*, s. 16.

² Şerafeddin Yaltkaya da ifadeyi Hersekli’ye paralel olarak “*Çünkü güney rüzgârının bozduğu ve kapattığı bu izleri (ona karşı esen) kuzey rüzgârı tekrar dokumaktadır*” şeklinde tercüme etmiştir. Bkz. *Yedi Askı*, s. 18.

³ Tebrîzî, *Şerhu’l-mu’allakât*, s. 45; Şinkîî, *Şerhu’l-mu’allakât*, s. 27.

⁴ Hersekli, *Terceme*, s. 45

⁵ Ceviz, *Yedi Askı*, s. 33.

sormaktan ziyade sevgilisine sitem ettiği görülür.¹ Nitekim bir çalışmadabu beyit: “*Senin aşkının uğruna ölmem ve ne emredersen yüreğimin onu yerine getirmesi seni böyle şımarttı, değil mi?*”² diye tercüme edilmiştir ki kanaatimize göre bu, şairin iç dünyasını daha güzel yansıtmaktadır.

Sonuç

Genel anlamda edebiyat özelde ise şiir, Cahiliye döneminin temayüz eden en önemli yönlerinden biridir. Muallakât ismiyle bilinen kasideler, mevsukiyeti konusunda ileri sürülen bazı şüphelerin varlığıyla beraber, bu edebî ortamın seçkin metinleri olarak dikkat çekmektedir. Arap edebiyatının üst düzey şairlerinden biri olarak kabul edilen İmruulkays’a ait muallaka ise, bu kasidelerin en fazla ilgi görenidir. Muallakât üzerine yapılan tercüme, şerh türü çalışmaların yanı sıra herhangi bir muallakaya yönelik müstakil çalışmalar da vardır. Son dönem Osmanlı âlimlerinden Hersekli Mehmed Kâmil Bey de muallakâtı tercüme ve şerh eden bir eser kaleme almaya niyetlenmiş ise de çalışması, tespit edemediğimiz bir gerekçeyle, İmruulkays muallakası ile sınırlı kalmıştır. Eserde, Osmanlı tercüme geleneğine uygun olarak tefsiri tercüme yönteminin kendini belirgin bir şekilde hissettirdiği görülmektedir. Muallaka metni üzerindeki bazı rivayet farklılıklarının da yansıtıldığı tercümenin bize göre en dikkat çekici yanı, gramatik yorumların sebep olduğu anlam değişimlerine de yer vermiş olmasıdır. Böylelikle beytin muhtemel anlamları bir araya toplanmış olmaktadır. Başka çalışmalarla mukayese edilince artı yanları ağır basmakla birlikte bazı tercüme kusurlarından da uzak olmadığı görülen çalışmanın, genel anlamda, İmruulkays muallakası için başvurulacak kaynak bir eser olduğunu söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Aruçi, Muhammed, “Hersekli Mehmed Kâmil Bey”, *DİA*, XVII, 235.
Ceviz, N. - Demirayak, K. - Yanık, N. H., (2013), *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, Ankara Okulu: Ankara.
Çetin, Nihad M., (2011), *Eski Arap Şiiri*, İstanbul: Kapı Yayınları.
Demirayak, Kenan, (2012), *Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi*, (2. Basım), Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

¹ Nitekim İbnü’l-Enbârî burada istifhâmın tahrir anlamı taşıdığını belirtmektedir. İbnü’l-Enbârî, *Şerhu’l-kasâidi’s-seb’*, s. 45.

² Ceviz, a.g.e., s. 33.

- Durmuş, İsmail, “Şiir” *DİA*, XXXIX, s. 146.
- Ergin, Osman N., (1977), *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul.
- el-Esed, Nâsiruddîn, (1978) *Mesâdiru’s-sî’ri’l-câhili ve kıymetuhâ et-târihiyye*, (5. Basım), Kahire: Dâru’l-Mearif.
- Furat, Ahmet Subhi, (1996), *Arap Edebiyatı Târîhi-I*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Handzić, M. (1992), *el-Cevheru’l-esnâ fî ulemâi ve şu‘arâ-i Bosna*, Kahire.
- İbn Abdîrabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed, (1953), *el-İkdü’l-ferîd*, Kahire: Lecnetü’t-Te’lif ve’t-terceme.
- İbnü’l-Enbârî, Ebûbekr Muhammed b. el-Kâsım, *Şerhu’l-kasâidi’s-seb’i’t-tıvâli’l-câhiliyyât*, (5. Basım), Kahire: Dâru’l-Me’ârif.
- el-Kayrevânî, Ebû Ali Hasan b. Reşîk, (1988), *el-Umde fî mehâsini’s-sî’r ve âdâbih*, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife.
- Mehmed Kâmil, Hersekli, (1305). *Terceme-i mu’allakât-ı seb’a*, Dersaadet: Matbaa-i Osmâniyye.
- Mehmed Tahir, (2009), *Osmanlı Müellifleri*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- er-Râcihî, Abduh (2004), *et-Tatbiku’n-nahvî*, Beyrut: Dâru’n Nahdati’l-Arabiyye.
- Sancak, Yusuf, “Mu’allakalar ve Kâbe’ye Asılmalarına İlişkin Görüşler”, *EKEV*, sy. 34, s. 381-398.
- Savran, Ahmet, “İmrüülkays b. Hucr”, *DİA*, XXII, s. 237.
- Subh, H. S., “el-Binyetü’l-cemâliyye li’t-teşbih fî mu’allakati İmrîi’l-Kays”, *Mecelletü Mecmai’l-Luğati’l-Arabiyye*, cilt: 84, cüz: 2, s. 445-462.
- Süyûtî, Ebû’l-Fazl Celâluddîn, (1998), *el-Muzhir fî ‘ulûmi’l-luğa ve envâ’ihâ*, Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- eş-Şinkîfî, Ahmed el-Emin, (2000), *Şerhu’l-mu’allakâti’l-aşr ve ahhârî şuarâihâ*, Beyrut: el-Mektebetü’l-asriyye.
- Tebrîzî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Ali eş-Şeybânî, (t.y.), *Şerhu’l-mu’allakâti’l-aşri’l-mühezzebât*, Beyrut: Dâru’l-Erkâm.
- Tülücü, Süleyman, (2005), “Mu’allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi-I”, *AÜİFD*, sy. 23, Erzurum, s. 1-70.
- Yaltkaya, Şerafettin, (1985), *Yedi Askı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Zevzenî, Ebû Abdullah el-Hüseyn b. Ahmed (1983), *Şerhu’l-mu’allakâti’s-seb’a*, Beyrut: Dâru Mektebeti’l-Hayat
- ez-Zeyyât, Ahmed Hasen, (2006), *Târîhu’l-Edebi’l-Arabî*, (10. Basım), Beyrut: Dâru’l-Marife.
- Zihni, Mehmed, (1328), *el-Kavlü’l-ceyyid fî şerhi ebyâti’t-Telhîs ve şerhayhi ve Hâşiyeti’s-Seyyid*, İstanbul: Matbaa-i Âmire.